

FUNDUSZ UDZIAŁOWY A SYTUACJA FINANSOWA SPÓŁDZIELNI MLECZARSKICH

Mirosław Wasilewski, Jan Dworniak

Katedra Ekonomiki i Organizacji Gospodarstw Rolniczych
Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie
Kierownik Katedry: prof. dr hab. Wojciech Ziętara

Słowa kluczowe: fundusz udziałowy, płynność finansowa, zaktualizowana rentowność, sprawność zarządzania.

Key words: members' participation units, financial liquidity, the updated profitability, the effectiveness of management.

S y n o p s i s: W opracowaniu przedstawiono relacje między poziomem funduszu udziałowego a kondycją finansową spółdzielni mleczarskich. Wraz ze wzrostem wielkości tego funduszu odnotowano zwiększanie się ekonomicznej wydajności pracy, zaktualizowanej zyskowności majątku i funduszu własnego, jak również przychodów ze sprzedaży. W zakresie płynności finansowej zależności nie były tak jednoznaczne, chociaż najkorzystniejsza sytuacja dotyczyła spółdzielni o najwyższym funduszu udziałowym. W spółdzielniach stwierdzono racjonalne zarządzanie należnościami i zobowiązaniami.

WPROWADZENIE

Spółdzielczość jako forma działalności ma w Polsce długoletnią tradycję i funkcjonowała w różnych warunkach społeczno-gospodarczych. Po wejściu Polski do Unii Europejskiej, zarówno producenci mleka, jak i spółdzielnie mleczarskie – mimo zwiększenia stopnia interwencji państwowej na rynku rolno-żywnościowym – stanęły przed nowymi wyzwaniami gospodarki rynkowej. Wystąpiła konieczność intensyfikacji rekonstrukcji mlecznej bazy surowcowej. Rozwój produkcji mleka towarowego należy koncentrować w wyselekcjonowanej grupie gospodarstw specjalistycznych [Iwan 2005].

Różnicę między Polską a „starymi” krajami UE szczególnie obserwuje się w zakresie wielkości przedsiębiorstw zajmujących się przetwórstwem mleka. W Polsce dominują zakłady małe i średnie, natomiast w UE przedsiębiorstwa o wysokiej skali przetwórstwa [Wyrzykowska 2000]. W ostatnim okresie stosunkowo zaawansowane są procesy koncentracji kapitału w polskim przetwórstwie mleczarskim. Spółdzielnie mleczarskie wytwarzają relatywnie zbliżone asortymentowo produkty, a w ocenie zarządzających nimi, możliwość pojawienia się produktów substytucyjnych w tym sektorze jest niewielka [Wasilewski, Kowalczyk 2004].

Zarządzający spółdzielniami mleczarskimi muszą uwzględniać z jednej strony konieczność prowadzenia efektywnej działalności, z drugiej natomiast dbać o interesy członków

spółdzielni. Sprawia to, że określając cele ekonomiczne spółdzielni mleczarskiej i jej efektywność, należy uwzględnić kwestię cen skupu mleka, których poziom może być formą realizacji korzyści dla członków [Pietrzak 2006]. Jest to o tyle istotne, że w strukturze kosztów działalności spółdzielni mleczarskich dominują koszty mleka. Pomimo istnienia pewnych obszarów pozytywnych (m.in.: realny wzrost wartości sprzedaży, zadawalający poziom płynności), kondycję finansową mleczarstwa można określić jako słabą. Jednocześnie tempo wzrostu należności często znacznie przewyższało tempo wzrostu sprzedaży produktów, co wskazuje na dużą siłę przetargową nabywców i intensywną rywalizację między mleczarniami [Pietrzak 2000].

W spółdzielniach, pomimo różnej skali działalności, nie występują na ogół zasadnicze różnice w strukturze kosztów całkowitych [Wasilewski, Chmielewska 2006a]. W spółdzielniach tych do kalkulacji przyjęto koncepcję rachunku kosztów pełnych. Dotychczas nie był wykorzystywany w zarządzaniu tymi spółdzielniami rachunek kosztów zmiennych, bardziej przydatny do bieżącego zarządzania efektywnością produkcji. Aby usprawnić zarządzanie niezbędne jest wprowadzenie w celach informacyjnych procedury controllingu, co powinno przyczynić się do poprawy efektywności działalności spółdzielni. W tym zakresie istotne jest określenie relacji między własnymi i zewnętrznymi źródłami finansowania. Stopień zadłużenia spółdzielni jest stosunkowo wysoki (40-50%), ale z tendencją malejącą [Wasilewski, Chmielewska 2006b]. Oznacza to, że zarządzający spółdzielniami mając na uwadze interesy członków, często korzystają z kredytów ponosząc dodatkowe koszty finansowe. Nie mogą bowiem na ogół – przynajmniej formalnie – maksymalizować zysku, który jest najtańszym źródłem kapitału własnego.

Spółdzielnie mleczarskie tworzą na podstawie postanowień statutowych i prawa spółdzielczego fundusz udziałowy oraz fundusz zasobowy. Fundusz udziałowy jest jednym z najważniejszych podstawowych funduszy własnych tworzonych w spółdzielni. Fundusz ten jest wykazywany w wartości odpowiadającej udziałom objętym przez członków spółdzielni [Dworniak 2006]. Mogą go zwiększać, oprócz wpłat udziałów członkowskich, odpisy na udziały członkowskie z podziału nadwyżki bilansowej lub inne źródła. Zmniejszają natomiast zwroty udziałów członkowskich lub wycofanie ich części przekraczającej obligatoryjną wysokość oraz przeznaczenie na pokrycie strat, jeśli nie wystarcza na to fundusz zasobowy. Większość funduszu udziałowego w spółdzielniach mleczarskich składa się z nie ulokowanych funduszy, które wykorzystane efektywnie przyczyniają się do zwiększenia zysków [Mierzwa 2005]. Te z kolei pośrednio mogą być wypłacone rolnikom – dostawcom w postaci wyższej ceny za mleko lub zostać zainwestowane w majątek trwały i rozwój spółdzielni. W tym drugim przypadku należy pamiętać o zachowaniu płynności w aspekcie majątkowo-kapitałowym, dotyczącym wzajemnej relacji zobowiązań finansujących majątek oraz majątku stanowiącego zabezpieczenie terminowej spłaty zobowiązań bieżących i długoterminowych [Wędzki 2003].

Celem opracowania jest określenie zależności między poziomem funduszu udziałowego a sytuacją finansową spółdzielni mleczarskich, głównie w zakresie płynności finansowej oraz zyskowości. Określono płynność bieżącą i natychmiastową, skorygowaną zyskowość sprzedaży, majątku i funduszu własnego, sprawność zarządzania należnościami i zobowiązaniami oraz ekonomiczną wydajność pracy. Badaniem objęto 60 spółdzielni mleczarskich, a okres analizy obejmuje lata 2000-2005. Dobór spółdzielni mleczarskich był celowy, a do badań przyjęto te, których zarządzający wyrazili zgodę na udzielenie informacji. Analizowane spółdzielnie rozmieszczone są na terenie całej Polski i obejmują wszystkie wojew-

wództwa. Nie jest to próba losowa, ale można przypuszczać, że stwierdzone zależności odzwierciedlają tendencje w całej zbiorowości spółdzielni mleczarskich. Wszystkie wielkości wartościowe są wyrażone w cenach bieżących, bez korygowania o wskaźnik inflacji.

Jako kryterium klasyfikacji spółdzielni mleczarskich wykorzystano poziom funduszu udziałowego. Do grupowania spółdzielni przyjęto metodę rangową, która sprowadza się do porządkowania obiektów według wybranych cech i zsumowania pozycji dla poszczególnych sortowań. Opierając się na ustalonej liście rankingowej spółdzielni, wyodrębniono ich grupy według tzw. metody kwartyli – po 25% udziału w łącznej zbiorowości. Pierwsza grupa obejmowała spółdzielnie o najwyższym poziomie funduszu udziałowego, druga ponad przeciętnym, trzecia przeciętnym, a czwarta najniższym. Dlatego też analizując uzyskane wielkości finansowe wykorzystano podział spółdzielni na pierwszą (I), drugą (II), trzecią (III) i czwartą (IV) grupę¹.

WYNIKI BADAŃ

W tabeli 1 przedstawiono kształtowanie się średnich cen skupu mleka w poszczególnych grupach spółdzielni, wydzielonych według poziomu funduszu udziałowego. W badanych latach stwierdzono jednoznaczność malejącej średniej ceny skupu mleka wraz ze zmniejszaniem się wartości funduszu udziałowego spółdzielni. W grupie spółdzielni o najwyższym funduszu udziałowym średnia cena mleka w badanych latach wynosiła 0,93 zł/l, podczas gdy w spółdzielniach z grupy czwartej była o 0,18 zł/l niższa. Najwyższa różnica między grupą pierwszą a czwartą spółdzielni wystąpiła w 2004 roku i wynosiła 0,22 zł/l. W pozostałych latach różnica ta była tylko nieznacznie mniejsza. W ujęciu dynamicznym stwierdzono zbliżone zależności między wydzielonymi grupami spółdzielni. We wszystkich grupach w latach 2000-2002 wystąpił spadek ceny mleka, natomiast od 2003 roku zaznaczył się stopniowy wzrost, najwyższy w spółdzielniach o ponad przeciętnym poziomie funduszu udziałowego (grupa druga) – o 0,24 zł/l. W pozostałych grupach spółdzielni wzrost ten był tylko nieznacznie niższy. Reasumując można stwierdzić, że w ujęciu dynamicznym odnotowano zbliżone tendencje w badanych grupach spółdzielni, przy czym różnice w cenie płaconej za mleko były znaczące.

Odzwierciedla to, z jednej strony wydatne korzyści dla producentów mleka, z drugiej jednak – cena skupu mleka jest kosztem produkcji. Interesujące wydaje się zatem określenie sytuacji finansowej spółdzielni mleczarskich w zależności od poziomu funduszu udziałowego, a pośrednio od cen płaconych producentom za mleko.

Tabela 1. Średnie ceny skupu mleka

Grupa	Poziom średniej ceny skupu mleka [zł/l] w roku						
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	Średnio
I	0,89	0,91	0,84	0,84	1,03	1,04	0,93
II	0,80	0,80	0,72	0,73	0,91	0,96	0,82
III	0,78	0,80	0,73	0,75	0,85	0,89	0,80
IV	0,74	0,76	0,65	0,66	0,81	0,85	0,75
Ogółem	0,82	0,83	0,78	0,77	0,94	0,97	0,82
Relacje między grupami spółdzielni							
II-I	-0,09	-0,11	-0,12	-0,11	-0,12	-0,08	-0,11
III-I	-0,11	-0,11	-0,11	-0,09	-0,18	-0,15	-0,13
IV-I	-0,15	-0,15	-0,19	-0,18	-0,22	-0,19	-0,18

Źródło: opracowanie własne.

¹ Liczba spółdzielni zakwalifikowanych do wydzielonych grup była we wszystkich latach taka sama i wynosiła po 15. Zmienność międzygrupowa spółdzielni była niewielka i nie wpływała na wyniki analizy.

Wskaźnik bieżącej płynności finansowej obliczono jako relację aktywów obrotowych do zobowiązań bieżących. Wskaźnik ten odzwierciedla zdolność spółdzielni do regulowania płatności o najwyższym stopniu wymagalności. Sytuacja pod tym względem w spółdzielniach jest korzystna, jeżeli wielkość tego wskaźnika kształtuje się na poziomie około 1,2-2,0. Zależności pod tym względem między wydzielonymi grupami spółdzielni nie były jednoznaczne. W większości badanych lat obserwowano dominację spółdzielni o najwyższym funduszu udziałowym – z najwyższą wielkością w 2005 roku – na poziomie 1,67 (tab. 2). W latach 2000 i 2003 najwyższą bieżącą płynnością finansową charakteryzowały się spółdzielnie o najniższym funduszu udziałowym. W większości badanych lat (z wyjątkiem 2004 roku) najniższa bieżąca płynność finansowa dotyczyła spółdzielni z grupy drugiej, o ponad przeciętnej wielkości funduszu udziałowego. W najgorszej sytuacji pod tym względem były spółdzielnie o przeciętnym funduszu udziałowym (grupa trzecia) w 2005 roku,

Tabela 2. Wskaźnik bieżącej płynności finansowej

Grupa	Wielkość wskaźnika bieżącej płynności finansowej w roku						
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	średnio
I	1,31	1,60	1,63	1,47	1,61	1,67	1,55
II	1,12	1,21	1,16	1,26	1,51	1,54	1,30
III	1,23	1,36	1,37	1,27	1,25	1,07	1,26
IV	1,42	1,38	1,49	1,67	1,38	1,55	1,48
Ogółem	1,27	1,44	1,47	1,40	1,40	1,50	1,41
Relacje między grupami spółdzielni							
II-I	-0,19	-0,39	-0,47	-0,21	-0,10	-0,13	-0,25
III-I	-0,08	-0,24	-0,26	-0,20	-0,36	-0,60	-0,29
IV-I	0,11	-0,22	-0,14	0,20	-0,23	-0,12	-0,07

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 3. Wskaźnik natychmiastowej płynności finansowej

Grupa	Wielkości wskaźnika natychmiastowej płynności finansowej w roku						
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	średnio
I	0,08	0,25	0,23	0,20	0,31	0,35	0,24
II	0,10	0,10	0,07	0,08	0,27	0,18	0,13
III	0,08	0,14	0,15	0,20	0,12	0,14	0,14
IV	0,22	0,12	0,23	0,33	0,27	0,33	0,25
Ogółem	0,10	0,18	0,18	0,18	0,25	0,25	0,19
Relacje między grupami spółdzielni							
II-I	0,02	-0,15	-0,16	-0,12	-0,04	-0,17	-0,11
III-I	0,00	-0,11	-0,08	0,00	-0,19	-0,21	-0,10
IV-I	0,14	-0,13	0,00	0,13	-0,04	-0,02	0,01

Źródło: opracowanie własne.

gdyż występowało zagrożenie utraty bieżącej płynności finansowej. W tym też roku różnica w stosunku do spółdzielni o najwyższym funduszu udziałowym wynosiła aż 0,6. Uwzględniając płynność bieżącą łącznie wszystkich badanych spółdzielni należy stwierdzić, że w analizowanym okresie kształtowała się ona na stosunkowo stabilnym poziomie, z niewielką tendencją rosnącą. Świadczy to o stosowaniu przez zarządzających spółdzielniami zblizowanej strategii zachowania płynności finansowej. Najwyższa średnia bieżąca płynność finansowa dla całego badanego okresu wystąpiła w pierwszej grupie spółdzielni i wynosiła 1,55. Najniższa była natomiast w spółdzielniach o przeciętnym funduszu udziałowym (grupa trzecia) – wynosiła 1,26. Reasumując można stwierdzić, że bieżąca płynność finansowa analizowanych spółdzielni mleczarskich kształtowała się na stosunkowo zadawalającym poziomie, w stanach średnich zalecanych wielkości.

Wskaźnik natychmiastowej płynności finansowej został obliczony jako relacja inwestycji krótkoterminowych do zobowiązań

bieżących. Zalecany poziom tego wskaźnika powinien wynosić około 0,2-0,4. W warunkach polskich realiów działalności gospodarczej można uznać za zadawalającą wielkość 0,2. W analizowanych grupach spółdzielni w badanym okresie wskaźnik ten kształtował się w sposób zróżnicowany. Średnia wielkość wskaźnika natychmiastowej płynności finansowej wynosiła 0,19, co odzwierciedla stosunkowo korzystną sytuację (tab. 3). W poszczególnych latach występowały jednak w tym zakresie znaczące różnice, gdyż wskaźnik ten kształtował się średnio od 0,1 w 2000 roku do 0,25 w latach 2004-2005. Sytuacja spółdzielni mleczarskich pod tym względem była zatem coraz korzystniejsza, z jednolitą tendencją rosnącą możliwości spłaty zobowiązań bieżących najbardziej płynnymi środkami finansowymi. Jedynie w spółdzielniach o najwyższym funduszu udziałowym stwierdzono zachowanie natychmiastowej płynności finansowej (z wyjątkiem 2000 roku). Podobna zależność w kształtowaniu się analizowanego wskaźnika (na nieznacznie niższym poziomie) dotyczyła spółdzielni o najniższym funduszu udziałowym. W spółdzielniach o ponad przeciętnej wartości funduszu udziałowego (grupa druga) w latach 2000-2003 występowało bardzo duże ryzyko utraty natychmiastowej płynności finansowej, gdyż wskaźnik ten kształtował się w granicach 0,07-0,1. W kolejnych latach wystąpiła znacząca poprawa pod tym względem. Zastanawiającym jest wyższy poziom analizowanego wskaźnika w badanym okresie w czwartej grupie spółdzielni w stosunku do grupy drugiej – najwyższa dominacja wystąpiła w 2003 roku (o 0,25). Spółdzielnie wchodzące w skład grupy czwartej były na ogół małe, a zarządzający nimi gromadzili środki pieniężne, jako rezerwę bezpieczeństwa finansowego. Również zaangażowanie w procesy inwestycyjne w tych spółdzielniach było niewielkie. Reasumując można stwierdzić, że zarządzający spółdzielniami mleczarskimi umiejętnie kształtowali bieżącą i natychmiastową płynność finansową. Natomiast nie stwierdzono zasadniczych zależności z tego zakresu w stosunku do funduszu udziałowego. Może to zależeć od przyjętych strategii finansowania działalności.

Wskaźnik skorygowanej zyskowności netto przychodów ze sprzedaży kształtował się generalnie na stosunkowo niskim poziomie (tab. 4). Wskaźnik ten obliczono jako relację sumy zysku netto i wpłat na fundusz udziałowy w danym roku do wartości przychodów netto ze sprzedaży. W większości badanych lat stwierdzono zmniejszanie się wielkości analizowanego wskaźnika wraz ze spadkiem wartości funduszu udziałowego badanych spółdzielni mleczarskich. Najwyższa skorygowana zyskowność sprzedaży wystąpiła w pierwszej grupie spółdzielni w 2004 roku i wynosiła 4,1%. Natomiast najniższą wielkość tego wskaźnika odnotowano w spółdzielniach o najniższym funduszu udziałowym – 0,1% w 2002 roku. Można jednak stwierdzić, że w wydzielonych grupach spółdzielni poziom skorygowanej zyskowności netto przychodów utrzymywał się na stosunkowo sta-

Tabela 4. Wskaźnik skorygowanej zyskowności netto przychodów

Grupa	Wielkości wskaźnika skorygowanej zyskowności netto przychodów [%] w roku						
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	średnio
I	2,6	3,2	1,9	3,4	4,1	3,6	3,1
II	1,8	1,7	0,9	2,1	2,7	1,6	1,8
III	1,7	1,2	1,1	1,7	1,8	0,8	1,4
IV	1,4	0,7	0,1	1,2	1,6	0,8	1,0
Ogółem	2,0	2,2	1,3	2,5	3,1	2,1	2,2
Relacje między grupami spółdzielni							
II-I	-0,8	-1,5	-1,0	-1,3	-1,4	-2,0	-1,3
III-I	-0,9	-2,0	-0,8	-1,7	-2,3	-2,8	-1,7
IV-I	-1,2	-2,5	-1,8	-2,2	-2,5	-2,8	-2,1

Źródło: opracowanie własne.

bilnym poziomie w badanych latach. Nie odnotowano także jednoznacznych zależności w ujęciu dynamicznym kształtowania się analizowanego wskaźnika. Średnia skorygowana zyskowność netto przychodów ze sprzedaży w latach 2000-2005 w spółdzielniach wyniosła 2,2%. Natomiast średnia wielkość tego wskaźnika w badanym okresie w pierwszej grupie spółdzielni ukształtowała się na poziomie 3,1% i była ponad 3-krotnie wyższa niż w spółdzielniach mleczarskich o najniższym funduszu udziałowym. Najwyższa średnia skorygowana zyskowność netto przychodów ze sprzedaży wystąpiła w 2004 roku (3,1%), podczas gdy w 2002 roku wynosiła jedynie 1,3%. Można zatem stwierdzić, że zarządzający spółdzielniami stosują ostrożną strategię ustalania cen, dopasowując je do możliwości sprzedaży na konkurencyjnym rynku mleczarskim.

Tabela 5. Wskaźnik skorygowanej zyskowności netto aktywów

Grupa	Wielkości wskaźnika skorygowanej zyskowności netto aktywów [%] w roku						
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	średnio
I	6,6	8,9	4,7	7,0	10,5	9,3	7,8
II	4,7	4,7	2,3	5,3	7,9	4,8	4,9
III	5,1	3,1	3,1	4,6	4,4	2,0	3,2
IV	4,6	2,4	0,2	3,4	4,5	3,0	2,8
Ogółem	5,6	6,1	3,4	5,9	8,2	6,3	6,0
Relacje między grupami spółdzielni							
II-I	-1,9	-4,2	-2,4	-1,7	-2,6	-4,5	-2,9
III-I	-1,5	-5,8	-1,6	-2,4	-6,1	-7,3	-4,6
IV-I	-2,0	-6,5	-4,5	-3,6	-6,0	-6,3	-5,0

Źródło: opracowanie własne.

7,8% o funduszu najwyższym (tab. 5). W poszczególnych latach badaną zbiorowość spółdzielni cechowała relatywnie duża stabilność w tym zakresie, gdyż analizowany wskaźnik wynosił na ogół 6%, z wyjątkiem lat 2002 i 2004. Jednak między wydzielonymi grupami spółdzielni w badanych latach wystąpiły wyraźne różnice. Obserwowano dominację pod względem analizowanego wskaźnika spółdzielni o najwyższym funduszu udziałowym. W tej grupie spółdzielni najwyższą skorygowaną zyskowność majątku odnotowano w 2004 roku (10,5%). W spółdzielniach o najniższym funduszu udziałowym skorygowana zyskowność aktywów była znacznie niższa (na ogół 2-4-krotnie). Najwyższą przewagę spółdzielni o najwyższym funduszu udziałowym, nad tymi o funduszu najniższym odnotowano w 2001 roku (o 6,5 p.p.). Przy zbliżonym poziomie analizowanego wskaźnika średnio w spółdzielniach w poszczególnych latach, występują wyraźne różnice między ich wydzielonymi grupami. Można zatem stwierdzić, że wielkość funduszu udziałowego znacząco różnicuje efektywność wykorzystania majątku spółdzielni.

W tabeli 6 przedstawiono kształtowanie się wskaźnika skorygowanej zyskowności netto funduszu własnego. Wskaźnik ten obliczono jako relację sumy zysku netto i wpłat na fundusz udziałowy w danym roku do wartości funduszu własnego. Średnia wielkość tego wskaźnika w badanym okresie wynosiła 10,7%, natomiast najwyższy wskaźnik średni odnotowano w 2004 roku (16,4%), podczas gdy w 2003 roku był najniższy (6,2%). W żadnej z

Wskaźnik skorygowanej zyskowności netto aktywów obliczono jako relację sumy zysku netto i wpłat na fundusz udziałowy w danym roku do wartości aktywów. Wskaźnik ten w sposób bardziej precyzyjny i pełny odzwierciedla efektywność funkcjonowania spółdzielni, gdyż kwota powiększająca w bieżącym roku fundusz udziałowy jest odzwierciedleniem dodatkowej nadwyżki pieniężnej. Średnia wielkość skorygowanej zyskowności aktywów w badanej zbiorowości spółdzielni wynosiła 6% i wahała się od 2,8% w spółdzielniach o najniższym funduszu udziałowym do

grup spółdzielni nie wystąpiła jednorodna tendencja w wielkości badanego wskaźnika w ujęciu dynamicznym. Stwierdzono jednak w poszczególnych latach jednolite tendencje w kształtowaniu się relacji między wydzielonymi grupami spółdzielni w tym ujęciu. Oznacza to, że niezależnie od poziomu funduszu udziałowego spółdzielnie pod względem skorygowanej zyskowności funduszu własnego podlegały tym samym zależnościom w poszczególnych latach. Średnia wielkość analizowanego wskaźnika w pierwszej grupie spółdzielni wynosiła 15,4%, podczas gdy w spółdzielniach z grupy czwartej była 3-krotnie niższa. W poszczególnych latach obserwowano wyraźną przewagę pod tym względem spółdzielni mleczarskich o najwyższym funduszu udziałowym. Najwyższy wskaźnik, na poziomie 20,6%, stwierdzono w tej grupie w 2004 roku. Wielkość tą można uznać za zadawalającą, natomiast w przypadku spółdzielni o najniższym funduszu udziałowym wskaźnik skorygowanej zyskowności netto funduszy własnych nie przekroczył 8,6%. W większości lat odnotowano malejącą wielkość analizowanego wskaźnika wraz ze spadkiem wartości funduszu udziałowego. Oznacza to, że poziom tego funduszu w sposób jednoznaczny determinuje zaktualizowaną zyskowność funduszy własnych.

Efektywność funkcjonowania spółdzielni mleczarskich uwarunkowana jest także sprawnością zarządzania wybranymi elementami rozrachunków o charakterze handlowym, tzn. należnościami i zobowiązaniami. Ten obszar decyzyjny jest istotnym elementem kształtowania płynności finansowej. W tabeli 7 przedstawiono kształtowanie się wskaźnika cyklu inkasa należności, obliczonego jako relacja iloczynu średniego stanu należności i 365 dni, w stosunku do przychodów netto ze sprzedaży. Stwierdzono, że w badanej grupie spółdzielni zarządzanie należnościami było zadawalające. Ich średni okres regulacji w badanych latach w przypadku wszystkich spółdzielni wynosił 29,6 dni. Między poszczególnymi latami nie odnotowano jego zróżnicowania, przy czym średni okres regulacji należności najkrótszy

Tabela 6. Wskaźnik skorygowanej zyskowności netto funduszu własnego

Grupa	Wielkości wskaźnika skorygowanej zyskowności netto funduszu własnego [%] w roku						
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	średnio
I	14,0	16,6	8,9	15,3	20,6	16,8	15,4
II	9,7	9,6	4,7	10,8	15,7	10,2	10,1
III	9,4	5,7	6,0	9,0	9,8	4,5	7,4
IV	8,5	4,4	0,4	5,5	8,6	5,6	5,5
Ogółem	11,1	11,7	6,5	6,2	16,4	12,3	10,7
Relacje między grupami spółdzielni							
II-I	-4,3	-7,0	-4,2	-4,5	-4,9	-6,6	-5,3
III-I	-4,6	-10,9	-2,9	-6,3	-10,8	-12,3	-8,0
IV-I	-5,5	-12,2	-8,5	-9,8	-12,0	-11,2	-9,9

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 7. Wskaźnik cyklu inkasa należności

Grupa	Długość cyklu inkasa należności w dniach w roku						
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	średnio
I	33,1	32,4	34,9	40,8	36,4	34,0	35,3
II	20,8	23,0	27,1	31,3	27,0	26,3	25,9
III	20,4	26,1	29,6	29,6	23,4	21,1	25,0
IV	20,0	20,6	25,1	25,2	17,9	19,6	21,4
Ogółem	26,1	27,5	31,0	34,7	29,9	28,4	29,6
Relacje między grupami spółdzielni [%]							
II-I	62,8	71,0	76,7	76,7	74,2	77,4	73,5
III-I	61,6	80,6	84,8	72,5	64,3	62,1	71,0
IV-I	60,4	63,6	71,9	61,8	49,2	57,6	60,7

Źródło: opracowanie własne.

był w 2000 roku (26,1 dni), a najdłuższy w 2003 roku (34,7 dni). W ramach wielkości średnich stwierdzono skracanie się cyklu inkasa należności w miarę spadku wartości funduszu udziałowego. W spółdzielniach o najwyższym poziomie tego funduszu należności były regulowane średnio co 35,3 dni, podczas gdy w tych o najniższym funduszu czasokres ten był o 39,3% krótszy. Stwierdzona zależność występowała także w większości badanych lat, przy czym różnice pod tym względem między spółdzielniami z drugiej i trzeciej grupy były relatywnie niewielkie. Najdłuższa regulacja należności wystąpiła w 2003 roku w spółdzielniach o najwyższym funduszu udziałowym (40,8 dni), podczas gdy najkrótsza dotyczyła spółdzielni o funduszu najniższym (17,9 dni w 2004 roku). Najwyższą różnicę w tym zakresie między pierwszą i czwartą grupą spółdzielni odnotowano także w tym roku – wynosiła 50,8%. W większości grup spółdzielni nastąpiło skrócenie czasokresu regulacji należności w latach 2004-2005 w stosunku do 2003 roku. Jest to tendencja korzystna, świadcząca o racjonalizacji zarządzania tym rodzajem rozrachunków. Reasumując można stwierdzić, że niższy poziom funduszu udziałowego przyczyniał się do większych problemów płatniczych, dlatego zarządzający spółdzielniami prowadzili bardziej rygorystyczną politykę inkasowania należności. W nawiązaniu do kształtowania się płynności finansowej, której poziom był stosunkowo zbliżony w pierwszej i czwartej grupie spółdzielni, znane są przyczyny takiej sytuacji, bowiem zarządzający spółdzielniami o najniższym funduszu udziałowym stosunkowo dobrą płynność finansową kształtowali m.in. przez udzielanie odbiorcom mniej korzystnych warunków kredytu handlowego.

Możliwości regulacji zobowiązań krótkoterminowych zależą od sprawności zarządzania należnościami. Wskaźnik ten obliczono jako relację iloczynu średniego stanu zobowiązań krótkoterminowych i 365 dni, w stosunku do kosztów działalności operacyjnej. Średni okres regulacji zobowiązań w badanych latach wynosił 31,1 dni (tab. 8). Oznacza to, że zarządzający spółdzielniami zachowywali się racjonalnie, gdyż wcześniej odzyskiwane były należności niż regulowane zobowiązania. Zależności takie dotyczyły wszystkich grup spółdzielni, a okres inkasa zobowiązań w stosunku do należności nie był dłuższy niż 5 dni. Najdłuższy cykl płatności zobowiązań krótkoterminowych odnotowano w spółdzielniach o najwyższym funduszu udziałowym (36,9 dni), podczas gdy w spółdzielniach o funduszu najniższym był o 41,7% krótszy. W większości badanych lat odnotowano skracanie się cyklu regulacji

zobowiązań, wraz ze spadkiem wartości funduszu udziałowego. Nastąpiła też tendencja rosnąca średniego wskaźnika cyklu inkasa zobowiązań, który w latach 2003-2005 ukształtował się na stosunkowo stabilnym poziomie 33-34 dni. W wydzielonych grupach spółdzielni nie odnotowano jednoznacznych zależności w ujęciu dynamicznym. Najwyższa różnica w zakresie inkasa zobowiązań między pierwszą i czwartą grupą spółdzielni była w 2003 roku i wynosiła 48,9%. W tym roku wystąpił także najdłuższy cykl inkasa zo-

Tabela 8. Wskaźnik cyklu regulacji zobowiązań

Grupa	Długość cyklu regulacji zobowiązań w dniach w roku						
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	średnio
I	30,6	35,2	33,7	44,0	40,0	37,7	36,9
II	24,2	25,1	28,2	28,7	26,7	33,7	27,8
III	22,7	27,3	24,7	26,7	28,7	32,2	27,1
IV	19,1	20,8	22,2	22,5	23,0	21,4	21,5
Ogółem	26,0	29,6	29,4	34,6	33,4	33,5	31,1
Relacje między grupami spółdzielni [%]							
II-I	79,1	71,3	83,7	65,2	66,8	89,4	75,3
III-I	74,2	77,6	73,3	60,7	71,8	85,4	73,4
IV-I	62,4	59,1	65,9	51,1	57,5	56,8	58,3

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 9. Wskaźnik ekonomicznej wydajności pracy w latach 2000-2005 według badanych grup spółdzielni

Grupa	Wartość ekonomicznej wydajności pracy [tys. zł]/osobę pełnozatrudnioną w roku						
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	średnio
I	391,0	454,9	420,0	445,3	624,0	701,4	506,1
II	233,9	256,9	252,9	302,7	386,2	424,5	309,5
III	214,3	196,9	241,4	225,3	280,1	311,1	244,9
IV	230,5	246,7	204,4	225,0	272,1	241,8	236,8
Ogółem	278,3	304,4	297,5	319,9	439,7	461,8	350,3
Relacje między grupami spółdzielni [%]							
II-I	59,8	56,5	60,2	68,0	61,9	60,5	61,2
III-I	54,8	43,3	57,5	50,6	44,9	44,4	48,4
IV-I	59,0	54,2	48,7	50,5	43,6	34,5	46,8

Źródło: opracowanie własne.

bowiązań, który dotyczył spółdzielni o najwyższym funduszu udziałowym (wynosił 44 dni). Natomiast najkrótszy cykl inkasa zobowiązań był w spółdzielniach o najniższym funduszu udziałowym w 2000 roku (19,1 dni). Ta grupa spółdzielni charakteryzowała się także najbardziej stabilną wielkością analizowanego wskaźnika w badanych latach. Reasumując można stwierdzić, że przeciętnie biorąc zarządzający spółdzielniami mleczarskimi prowadzili stosunkowo racjonalną i powiązaną politykę inkasowania należności i regulacji zobowiązań.

Jednym z czynników decydujących o efektywności funkcjonowania spółdzielni mleczarskich jest wykorzystanie zasobów pracy. Odzwierciedleniem efektywności z tego zakresu jest ekonomiczna wydajność pracy, obliczona jako relacja przychodów netto ze sprzedaży do średniej liczby pełnozatrudnionych. Średnia ekonomiczna wydajność pracy w badanym okresie wyniosła 350,3 tys. zł (tab. 9). W ramach poszczególnych grup spółdzielni odnotowano wyraźne różnice pod tym względem. Zdecydowanie najwyższą w całym badanym okresie średnią ekonomiczną wydajność pracy odnotowano w spółdzielniach o najwyższym funduszu udziałowym (506,1 tys. zł/os. pełnozatr.). Wskaźnik ten był natomiast najniższy w spółdzielniach z czwartej grupy, gdyż wynosił jedynie 236,8 tys. zł. Wielkości te odzwierciedlają znaczące różnice między analizowanymi grupami spółdzielni w tym zakresie. Najwyższy średni wskaźnik ekonomicznej wydajności pracy w badanych spółdzielniach uzyskano w 2005 roku (461,8 tys. zł/os. pełnozatr.), a najniższy był w 2000 roku (278,3 tys. zł/os. pełnozatr.). Nawet mając na uwadze inflację w badanych latach, stwierdzoną różnicę i tak można uznać za znaczącą. W latach 2002-2005 wystąpiła zasadnicza tendencja malejąca ekonomicznej wydajności pracy wraz ze spadkiem wartości funduszu udziałowego. Najwyższa różnica w tym zakresie między czwartą i pierwszą grupą spółdzielni mleczarskich dotyczyła 2005 roku i osiągnęła wielkość 65,5%, podczas gdy średnia dla całego badanego okresu wyniosła 53,2%. W latach 2000-2001 spółdzielnie o najniższym funduszu udziałowym charakteryzowały się nieznacznie wyższą ekonomiczną wydajnością pracy od tych o funduszu przeciętnym. Reasumując można stwierdzić, że obserwowano zasadnicze zależności między poziomem funduszu udziałowego a ekonomiczną wydajnością pracy. Wynikać to może częściowo z faktu, że wyższa ekonomiczna wydajność pracy przyczynia się do uzyskiwania większego zysku, często będącego z kolei efektem większej skali działalności. Umożliwia to zarządzającym spółdzielniami dokonywanie większych odpisów na fundusz udziałowy.

WNIOSKI

W opracowaniu określono zależności między poziomem funduszu udziałowego a sytuacją finansową spółdzielni mleczarskich. Na podstawie przeprowadzonych badań sformułowano następujące wnioski:

1. Stwierdzono rosnącą tendencję poziomu cen skupu mleka w badanym okresie, co dotyczyło wszystkich grup spółdzielni sklasyfikowanych pod względem wartości funduszu udziałowego. Wystąpiła w tym zakresie znacząca przewaga spółdzielni mleczarskich o najwyższym funduszu udziałowym. Efektem tego było kształtowanie się w tych spółdzielniach na ogół najwyższej bieżącej i natychmiastowej płynności finansowej. Zbliżona wielkość tych wskaźników w grupie spółdzielni o najniższym funduszu udziałowym wynika z minimalnego wykorzystywania zobowiązań bieżących w finansowaniu działalności oraz utrzymywania gotówki jako rezerwy bezpieczeństwa finansowego. W pozostałych grupach spółdzielni występowało zagrożenie utraty płynności finansowej.
2. Do oceny rentowności funkcjonowania spółdzielni mleczarskich wykorzystano kategorię zysku/straty netto powiększonego o zmiany funduszu udziałowego (przyrost/spadek). Kategoria ta w sposób bardziej pełny oddaje rzeczywiste efekty działalności spółdzielni, gdyż fundusz ten odzwierciedla bezpośrednio korzyści finansowe dla spółdzielni mleczarskiej, z tytułu niższych wypłat za skupowane mleko. W spółdzielniach o najwyższym funduszu udziałowym stwierdzono zdecydowanie najwyższe wskaźniki skorygowanej zyskowności majątku, funduszu własnego oraz przychodów ze sprzedaży. Wskaźniki te zmniejszały się wraz ze spadkiem wielkości funduszu udziałowego. We wszystkich grupach spółdzielni mleczarskich wydzielonych według kryterium wielkości funduszu udziałowego skorygowane wskaźniki zyskowności kształtowały się na relatywnie niskim poziomie.
3. W spółdzielniach mleczarskich stwierdzono racjonalny sposób zarządzania należnościami i zobowiązaniami. Najkorzystniejsza sytuacja pod względem windykacji należności wystąpiła w spółdzielniach o najniższym funduszu udziałowym, co było spowodowane znacznie niższą efektywnością działalności tej grupy spółdzielni, przez co występowały większe potrzeby w zakresie posiadania bieżących wolnych środków pieniężnych, których źródłem są uregulowane należności. W spółdzielniach o najwyższym funduszu udziałowym okres inkasa należności w ostatnich latach, w stosunku do spółdzielni o funduszu najniższym, uległ wydłużeniu o 2 tygodnie. Zarządzający ze wszystkich grup spółdzielni wydłużali okres inkasa zobowiązań, w szczególności w stosunku do należności, co należy uznać za zachowanie racjonalne. Jednak okres inkasa zobowiązań był dłuższy maksymalnie o 5 dni, co oznacza jednakowy sposób postępowania w tym zakresie, bez względu na posiadany fundusz udziałowy. W spółdzielniach o najwyższym funduszu udziałowym mniej korzystny okres windykacji należności mógł być spowodowany większą skalą sprzedaży, co przyczynia się na ogół do powstawania wyższych stanów należności. Przewaga spółdzielni o najwyższym funduszu udziałowym pod względem ekonomicznej wydajności pracy była wyraźna.

LITERATURA

- Dworniak J. 2006: Zakładowy plan kont dla spółdzielni i innych przedsiębiorstw mleczarskich wraz z wzorcowym wykazem kont księgi głównej oraz metodami wyceny aktywów i pasywów bilansu oraz sposobu ustalania wyniku finansowego. Wydawnictwo Sanpollac, Warszawa, s. 1-492.
- Iwan B. 2005: Zmiany w mleczarskiej bazie surowcowej po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej. [W:] *Agrobiznes 2005. Zmiany w agrobiznesie po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej. Prace Naukowe AE* we Wrocławiu, Tom 1, nr 1070, str. 343-347.
- Mierzwa D. 2005: W poszukiwaniu nowego modelu spółdzielczości rolniczej. Wydawnictwo AR we Wrocławiu, Wrocław, s. 1-145.
- Pietrzak M. 2000: Sytuacja finansowa przedsiębiorstw mleczarskich w Polsce w latach 1994-1998. *Zeszyty Naukowe SGGW, Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej*, nr 41, str. 144-159.
- Pietrzak M. 2006: Efektywność finansowa spółdzielni mleczarskich – koncepcja oceny. Wydawnictwo SGGW, Warszawa, s. 1-188.
- Wasilewski M., Kowalczyk A. 2004: A comparative analysis of dairy cooperatives according to quality of management and production. *Electronic Journal of Polish Agricultural Universities, Economics*, Volume 7, Issue 2, str. 1-10.
- Wasilewski M., Chmielewska M. 2006a: Praktyczne aspekty rachunku kosztów w spółdzielniach mleczarskich. [W:] *Controlling w małych i średnich przedsiębiorstwach. Prace Naukowe AE* we Wrocławiu, nr 1125, str. 123-137.
- Wasilewski M., Chmielewska M. 2006b: Own capital versus profitability and financial liquidity of dairy cooperatives. [W:] *Zarządzanie finansami. Inwestycje i wycena przedsiębiorstw. Tom II. Wydawnictwo Uniwersytetu Szczecińskiego*, str. 455-465.
- Wędzki D. 2003: Strategie płynności finansowej przedsiębiorstwa. *Oficyna Ekonomiczna*, Kraków, s. 1-327.
- Wyrzykowska B. 2000: Procesy dostosowawcze w branży mleczarskiej do warunków gospodarki rynkowej. *Zeszyty Naukowe SGGW, Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej*, nr 39, s. 115-124.

Mirosław Wasilewski, Jan Dworniak

MEMERS' PARTICIPATION UNITS AND THE FINANCIAL SITUATION OF THE DAIRY COOPERATIVES

Summary

The study estimates dependency between the level of members' participation units and the financial situation of dairy cooperatives. In the investigated term it has been ascertained that there is an increasing tendency of milk prices in the purchasing centre. That's why we are able to observe a significant domination of these dairy cooperatives which have gained the highest amount of members' participation units. This group has also noticed the highest: liquidity, updated profitability of assets, owns fund and sales revenue and also the economic productivity of labour. These measures in the dairy cooperatives have been decreasing together with the decrease of the participation fund value. The managers of dairy cooperatives in rational way shaped the size of the payment due and liabilities. The most profitable situation in some respect of debt collection the receivables due has appeared in cooperatives, which possessed the lowest amount of participation fund. The managers from all researched groups of the cooperatives found it beneficial to frame the term of the current debt collection to be longer than a time of payment.

Adres do korespondencji:

dr hab. Mirosław Wasilewski, prof. nadzw. SGGW
mgr inż. Jan Dworniak
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie
Katedra Ekonomiki i Organizacji Gospodarstw Rolniczych
ul. Nowoursynowska 166
02-787 Warszawa
tel. (0 22) 593 42 24
e-mail: miroslaw_wasilewski@sggw.pl
e-mail: jdworniak@op.pl